

במקדש והוצא ממנו ונחסר מחוץ למקדש – ספק אם חייבים על העלאתו בחוץ (על פי הגמ' קי,א). לעומת זאת לדעת רש"י ותוס' הספק שם נאמר רק על קרבן שהתורה קבעה לו שיעור, כגון מנחות, וכשנחסר פטורים עליו מפני שאינו ראוי להתקבל בפנים, ואין זה נוגע לפטור המיוחד של "חסר" בהעלאת חוץ.

במעלה אבר אחר אבר, שחייב שתיים, לא התבאר ברמב"ם שמדובר בשני העלמות. יש שפירשו שכוונתו לכך (רדב"ז), ויש שפירשו שלדעתו גורת הכתוב לחייב חטאת על כל אבר אפילו בהעלם אחד, בניגוד לשוחט כמה בהמות בחוץ, שחייב אחת בלבד (מנחת יהודה).

המקום בו נחסר הקרבן – על פי הרמב"ם, אם הקרבן היה

מערכה רפו. העלאה בחוץ על סלע ללא מזבח (קח,ב)

כמזבח³. הגמ' מסבירה כיצד ישיב כל תנא לראיית חברו: על הראיה מנח יש לומר ש"ההוא גובהה בעלמא", כלומר, שעשה מזבח לנחות ההקרבה ולא מפני שכך הדין בבמה. על הראיה ממנוח ישיב ר' יוסי, שהיתה זו הוראת שעה.

בגמ' להלן (קיט,א-ב) מובאת דעת ר"ש שבזמן שילה היה היתר במות, והגמ' מביאה ראיה לשיטתו ממנוח, ולדעה החולקת מסבירה הגמ' ש"הוראת שעה היתה", כמו כאן. אם כן, ר"ש כאן לשיטתו שם שקרבנו של מנוח היה כדין הרגיל, ואינו נזקק להוראת שעה⁴, ואילו ר' יוסי סובר כנראה שבזמן שילה היה איסור במות⁵, ועל כרחק היתה זו הוראת שעה.

הגמ' מביאה טעם נוסף לדברי ר"ש: "ואיבעית אימא היינו טעמא דר"ש, כדתניא ר"ש אומר: 'מזבח פתח אהל מועד' – ואין מזבח בבמה, לפיכך העלה על הסלע או על האבן חייב". זוהי ברייתא (ומקורה בספרא אחרי מות פרק ט,ז), ולפיכך יש לתמוה, מדוע הגמ' מביאה זאת כ"איבעית אימא" וכאפשרות נוספת, הרי כאן אומר ר"ש במפורש את טעמו, והיה לגמ' לסתור מכאן את דברי ר' יוחנן! על כך יש להשיב, שאין סתירה בין הדברים ושתי הראיות זקוקות זו לזו: קרבנו של מנוח לא נאמר בתורה, ואינו מקור לעצם הדין, אלא רק מהווה הוכחה לקיומו של הדין, ולפיכך זקוקים אנו למקור בתורה המלמד על כך⁶. ואפשר שלדעת ר' יוחנן ר"ש הסיק תחילה את הדין ממנוח, ולאחר מכן דקדק ומצא מקור לכך בתורה.

הראיה⁷, ורב הונא סובר להיפך.

4. קרן אורה. לכאורה בלאו הכי עלינו לומר שהיתה זו הוראת שעה, שהרי נאמר במנוח: "את גדי העזים ואת המנחה", והרי לר' שמעון אין מנחה בבמה, לדברי תוס' (קיז,ב ד"ה ר' שמעון ופסחים לח,ב ד"ה זאת אומרת). אכן, בקרן אורה (קיז,א) תמה על דבריהם מכאן, ואילו באור שמח (הל' קרבן פסח א,ג) כתב שהיתה זו מנחת נסכים, ובה סובר ר"ש שהיתה בבמה, ועיין להלן מערכה רצב.

5. המלבי"ם (אחרי מות אות קה) הוכיח זאת מברייתא דסדר עולם, שהיא מר' יוסי (יבמות פב,ב), אבל בנוסח לפנינו בסדר עולם לא מוזכר איסור במות בשילה (העיר על כך רטנר בסדר עולם פ"א הערה נב). ועיין משך חכמה ויקרא ד,ו, חיזוק נוסף לכך שר' יוסי סובר שהיה איסור במות.

6. כך משמע מלשון המיוחס לר"ח: "ור"ש מייית ראיה ממנוח... ור' יוסי סבר מנוח הוראת שעה היתה אבל כולי עלמא לא מקרי... אלא על מזבח בנוי, ור"ש סבר כדתניא...". בקרן אורה ובמרגליות הים הסבירו אחרת את היחס בין שני הטעמים: לפי ברייתא אחרת להלן קיט,א אף ר"ש סובר שהיה איסור במות בזמן שילה, ותרי תנאי אליבא דר"ש, ושני הטעמים כאן חלוקים בשאלה זו.

העלאת קרבן לה' במקדש אינה נעשית אלא על מזבח. לעומת זאת, באיסור העלאת קרבן מחוץ למקדש מצינו מחלוקת תנאים, האם נאמר דווקא בהעלאה במזבח או גם בלא מזבח. הדבר ברור שבהעלאת קרבן בכל דרך שהיא יש 'איסור עשה', משום המצוה "והביאום לה' אל פתח אהל מועד" (ויקרא יז,ה), אך השאלה היא מהו אופן ההעלאה שיש בו חיוב כרת במזיד וחטאת בשוגג.

יש לברר את שורשי מחלוקת התנאים והשלכותיה, מהו המבנה שנדרש לאיסור העלאה על פי כל דעה, ומהו פסק ההלכה.

מחלוקת התנאים ומקורותיה

במשנה (קח,א) נחלקו תנאים בחיובו של המעלה קרבן מחוץ למקדש, כאשר לא בנה מזבח אלא העלהו על גבי אבן או סלע: "ואינו חייב עד שיעלה לראש המזבח. ר' שמעון¹ אומר: אפילו העלה על הסלע או על האבן חייב". בגמ' מבואר ש'תנא קמא' הוא ר' יוסי ("מאי טעמא דר' יוסי"), כלומר, שזהו המשך למשפט של ר' יוסי לפני כן במשנה, על העלאה אחר העלאה, וכן מבואר בתוספתא (זבחים יב,א) ובספרא².

בגמ' מביא רב הונא מקור לדעת ר' יוסי מקרבנו של נח, עליו נאמר: "ויבן נח מזבח לה'" (בראשית ח,כ). ר' יוחנן מביא מקור נגדי לדעת ר"ש מן הכתוב בקרבנו של מנוח: "ויעל על הצור" (שופטים יג,ט), סלע גרידא שלא נבנה

1. נוסח אחר במשנה: ר' ישמעאל (עיין בשינויי נוסחאות במשניות עם ע"א פירושם), וכן גרס הר"י קורקוס (מע"ק יט,א), ועיין ברכת הזבח, שדחה גרסה זו.

2. עניין זה מופיע בספרא פעמיים: הראשונה באחרי מות פרק ט,ז, על הפסוק "וזרק הכהן... על מזבח ה' פתח אהל מועד", והדיוק שאין מזבח בבמה. בנוסח הדפוסים שמות החולקים שם הם ר' מאיר (העומד בשיטת ר"ש כאן) לעומת ר' ישמעאל (בשיטת ר' יוסי כאן, היפך הנוסח הנ"ל הערה 1, לפיו ר' ישמעאל הוא המחייב בהעלאה על הסלע). אולם בכת"י רומי המדויק הנוסח שם ר"ש ור' יוסי, וכן גרסת רבנו הלל שם. פעם נוספת מופיע העניין באחרי מות פרק י"א, ושם הובאה דרשת ר' יוסי "ונכרת האיש ההוא – אחד ולא שניים", ואגב מחלוקתם בעניין שניים שהעלו הובאו שאר מחלוקותיהם במשנתנו (ובמלבי"ם שם אות קה נדחק בזה).

בכסף משנה משמע שהבין שהדעה הראשונה במשנתנו היא סתם משנה (הל' מע"ק יט,א): "ופסק כתנא קמא". שם הל' ה: "דמוקי למתניתין כיחידאה", והעיר עליו בזבחי אפרים (קי,א).

3. בשפת אמת (קי,א) מבאר, שרב הונא ור' יוחנן חלוקים בשאלה מהי הדעה הפשוטה יותר ומי זקוק להוכיח את שיטתו: ר' יוחנן נוקט שהסברה הפשוטה היא שבמה צריכה להדמות למקדש, ולכן לדעתו ר' שמעון הוא "המוציא מחברו עליו

הסלע, דמשום דהויה הקטרה בבמת יחיד מחייב עליו בחוץ בשעת איסור הבמות¹⁰.

ב'מים קדושים' (קיא,א) ובעולת שלמה (קיב,ב) תמהו על רש"י, שהרי קרבן שדמו יצא מהעזרה והועלה למזבח – ירד, לדעת ר' יהודה (פד,א), למרות שיוצא כשר בבמה, מפני שבעבודות הדם, שהוא מתיר, לא למדנו מבמה (תוס' פד,ב ד"ה הגהה יוצא). ומסתבר שגם בנסכים אין ללמוד מבמה, שאף הם מתירין את עצמם, ואם כן נסכים שלא נתקדשו בכלי, ועלו למזבח – ירדו¹¹. לפיכך הסיקו כדברי תוס', שמה שראוי להקטרה בבמה חייבין עליו בחוץ גם אם אינו מתקבל בפנים.

העלאה על הסלע. לדעת רבי שמעון אף זוהי העלאה בבמה, הן להיתר, בשעת היתר הבמות, והן לאיסור, בזמן איסורן. אולם רבי יוסי מצריך מזבח העשוי בניין של כמה אבנים הקבועות בקרקע, וכן הלכה.

בעולת שלמה ביאר את היחס בין שני הכללים לשיטת תוס': אם הקרבן אינו ראוי כלל להתקבל בפנים – לא יתחייב עליו משום שראוי בבמה, אבל אם הקרבן כשלעצמו ראוי להתקבל בפנים, והקריבו בחוץ באופן שפסול בפנים

הגמ' מקשה על לשון הברייתא: "חייב? יצא מיבעי ליה! הכי קאמר: לפיכך בשעת איסור הבמות העלה על הסלע או על האבן חייב". ממשפט זה ומן הסוגיה כולה משתמע, שהחייב בזמן איסור במות תלוי באופן ההיתר בזמן היתר במות, כלומר: התורה אסרה העלאה בחוץ באופנים שבהם הותר הדבר בשעת היתר במות. לכן ר"ש נזקק להוכיח שבשעת היתר הבמות היתה העלאה על סלע, ואילו ר' יוסי נזקק להוכיח שלא היתה העלאה אלא במזבח.

יתכן לקשר לכאן את מחלוקת התנאים (לעיל נט,א) על מעשהו של שלמה המלך, שקידש את רצפת העזרה להקטרה (מלכים-א ח,סד): דעת ר' יהודה שהקטירו על הרצפה עצמה, ודעת ר' יוסי שקידש את הרצפה לבנות עליה מזבח. נראה שר' יוסי לשיטתו כאן, לפיה אין העלאת קרבן בלא מזבח⁷.

הקשר בין דין מעלה בחוץ לבין שעת היתר במות

בדרך כלל, הכלל הקובע את החיוב בחוץ הוא האם הקרבן ראוי להתקבל בפנים (משנה קיב,א), ויש לברר את היחס בין כלל זה לבין הכלל החדש הנלמד בסוגיה כאן, לפיו הקובע הוא האם הקרבן מתקבל בבמה. האם אלו כללים זהים, או שדי באחד מהם כדי לחייב⁸?

רש"י (קיא,א ד"ה בקרבו נסכים במדבר קמיפלגי) מבהיר את היחס בין שני הכללים: "וכיון דבמות יחיד טעונין נסכים והתם כלי שרת ליכא... בחוץ נמי מחייב עליהו בשעת איסור הבמות בלא קידוש כלי, הואיל ובשעת היתר הבמות קריבין בלא קדושת כלי, כדאמרן לעיל במעלן על גבי סלע משום דהויה הקרבה בבמת יחיד בשעת היתר הבמות מיחייב עלה בשעת איסור, דהא בפנים אם עלה לא ירד, כדאמרן לעיל (פד,ב): מנין ליוצא אם עלה לא ירד? שהרי יוצא כשר בבמה". נמצא, ששני הכללים זהים: הכלל העיקרי והקובע הוא האם הקרבן ראוי להתקבל בפנים, אלא שכל מה שכשר בבמה – כשר במזבח בדיעבד אם הועלה, ולכן דינו כראוי להתקבל בפנים⁹.

מתוס' (קיב ד"ה אי) נראה שתפסו אחרת, וזה לשונם: "למאן דאמר קרבו נסכים במדבר, דמחייב בלא כלי שרת אע"ג דאין מתקבל בפנים הואיל ובשעת היתר הבמות קריבים בלא קדושת כלי, וכדאמרין לעיל במעלה על גבי

ימות השנה, למרות שאינו מתקבל בפנים, ודחו: "ומיהו לא דמי, דאין לך מחוסר זמן גדול מזה, וכיון דהשתא לא חזו בפנים היכי מיחייב?". בצאן קדשים פירש דחיה זו, שאין זה דומה למעלה על גבי הסלע, שראוי בפנים על כל פנים לעניין שאם עלה לא ירד, כפירוש רש"י הנ"ל, ולפי פירושו למסקנת תוס' אין כאן מחלוקת. אבל בעולת שלמה פירש דחיתם אחרת, על פי דרכו להלן, ודבריו מתיישבים יותר בפשט תוס'.

11. כך מצינו בקומץ שלא נתקדש בכלי, שאם עלה – ירד (פג,ב), והרי אין קידוש בכלי שרת במנחה בבמה (סט,א). ושמה לדעת רש"י הדין שקומץ שלא נתקדש ירד אינו אלא לדעה שאין מנחה בבמה, אבל לסובר שיש מנחה בבמה – לא ירד. אולם במקדש דוד (סי' ד,א) נקט כדברי רש"י שנסכים אלו שלא נתקדשו בכלי לא ירדו, והסביר את החילוק בינם לבין קומץ שלא נתקדש, שבו יש צורך בבירור חלק גבוה מחלק הדיוט, השיריים, מה שאין כן בנסכים.

7. מאידך, אין הכרח לקשר את שיטת רש"י לר' יהודה שם, ומשני צדדים: א. גם לדעת רש"י יש אומרים שנדרש גובה כלשהו, ראה להלן. ב. נראה שר' יהודה מכשיר הקטרה על הרצפה דווקא בסמוך למזבח, מפני שהיא כחלק ממנו ואף נתקדשה במיוחד לשם כך, מה שאין כן בהקטרה בקרקע סתמית באופן אקראי.

8. אין לומר ששני התנאים נדרשים כדי לחייב, שהרי ברור שגם למאן דאמר שאין מנחה ועופות בבמה בכל זאת יש חיוב על העלאתם בחוץ. אם כן לכל היותר ניתן לומר להיפך, שכל מה שכשר בבמה יש עליו חיוב בחוץ גם אם אינו מתקבל בפנים.

9. אך ראה להלן מערכה רצא הערה 11, שמרש"י קט,א ד"ה ושלשת לוגין מים משמע כשיטת תוס' להלן.

10. על פי סברה זו רצו תוס' לומר שיש חיוב על ניסוך המים בחוץ אפילו בשאר

אבנים הרבה" (וכתב ששלוש אבנים הם "הרבה"). מצירוף הדברים עולה, ש"מזבח" עשוי כמה אבנים שחוברו לקרקע¹⁵.

רש"י במשנה כותב: "שיעלה לראש המזבח – שיבנה מזבח לשם כך ויעלה". וכן בד"ה על הצור: "בלא בנין מזבח לשם כך". נראה מדבריו, שהחילוק בין סלע לבין מזבח איננו בצורת המבנה אלא בייעודו, שהסלע נוצר באופן טבעי ואילו המזבח נעשה בידי אדם לשם כך, וזוהי לשון "מזבח" – מקום המיועד לזביחה¹⁶.

העלאת קרבן במערכת עצים על גבי הקרקע. לדעת רש"י רבי שמעון מחייב אף בזה, והעלאתו של נח על גבי מקום גבוה היתה מטעמי נוחות בלבד. לעומתו, בפירוש המיוחס לרבנו חננאל כתב שגם רבי שמעון מצריך העלאתו על גבי "גובהה".

בתוספתא (זבחים יב, א) נאמר: "ואין חייב אלא עד שיבנה את המזבח ויסדר המערכה, דברי ר' יוסי". כלומר, שלא די בשריפת הקרבן על המזבח, אלא צריך שהדבר ייעשה באמצעות מערכת עצים מסודרת, כמו במקדש¹⁷. הצורך בעצים מוזכר גם ברש"י (ק"א ד"ה והאיכא חציצה, ראה לשונו להלן). אכן, מצינו עריכת עצים גם בבמה, בעקדת

שכן לא נעשה לשם מזבח. מקור לכך במכילתא דרשב"י על הפסוק "מזבח אדמה תעשה לי": "שתהא חציבתו והבאתו ובנייתו לשמי".

17. בחסדי דוד דייק מלשון התוספתא "עד שיבנה את המזבח" שאין חייב מעלה בחוץ אלא למי שבמצמו בנה את המזבח והעלה עליו, ולדבריו "ויסדר המערכה" היינו שהוא זה שגם יסדר. כמו כן דייק מלשון רש"י הנ"ל "שיבנה מזבח לשם כך" (וכן דייק בעל יכהן פאר, ותמה על כך), והרמב"ם (הל' מעה"ק יט, א): "אין המעלה בחוץ חייב עד שיעלה לראש המזבח שיעשה בחוץ". ובליקוטי הלכות דייק מהרמב"ם להיפך, שהרי לא כתב "עד שיעשה מזבח ויעלה" (ואפשר גם שיש לנקד: "שיעשה"). ולשון הרמב"ם בפירוש המשנה: "אומר ר' יוסי שאינו נקרא קרבן אפילו בחוץ כי אם על מזבח".

טעמו של בעל ליקוטי הלכות ברור, שכן בתורה אין מקור לדין זה, ונאמר רק "אשר יעלה עולה או זבח", ולא "אשר יבנה מזבח"! ואף בזמן היתר במות (המקביל לאיסור, כאמור) אין צורך לבנות מחדש מזבח בכל פעם, ונח בנה רק מפני שלא היה לו מזבח. אף המשנה "עד שיעלה לראש המזבח" אינה אומרת חידוש זה. ולפיכך מסתבר שכונת התוספתא ורש"י והרמב"ם רק לומר שההעלאת האסורה היא במזבח דווקא, ודיבר הכתוב בחוהו, שהמעלה הוא גם הבונה (בפרט בזמן איסור במות).

וכשר בבמה - חייב עליו, כי יכול היה להקריבו כעת בפנים באופן הכשר בפנים. לפיכך המעלה על הסלע חייב לדעת ר"ש, אע"פ שבמקדש הרי זה פסול לגמרי, משום שבבמה הרי זה כשר, וגם יכול היה להקריבו בפנים במזבח. כמו כן בנסכי יין בכלי חול, הרי הם כשרים בבמה (לדעה שקרבו בבמה) וגם יכול היה להקריבם בפנים בכלי קודש. מה שאין כן ניסוך המים בשאר ימות השנה, שאינו ראוי כעת בקודש בשום אופן (עיי' תוס' שם, ובמערכה רצא).

המבנה שנדרש לפי שתי הדעות

ר"ש מזכיר סלע או אבן, וניתן להבין מדבריו שעל כל פנים נדרש להעלות על גבי גובה כלשהו; ואפשר שאין זו אלא דוגמא, והוא הדין להקטרה על פני הארץ (הסתפק בזה בעל "יכהן פאר" קח, א). נראה שהדבר שנוי במחלוקת ראשונים בפירוש הדחייה "גובהה בעלמא": רש"י מפרש: "כדרך כל הארץ שיהא נוח להשתמש, ולא לחובת מזבח", ומשמע שמצד הלכות במה אין שום צורך בגובה כלשהו¹². לעומת זאת במיוחס לר"ח (ק"א, כתב): "כר' שמעון דלא בעי מזבח ממש אלא גובהה בעלמא". מסתבר שהמקור לדעה זו הוא הכתוב "אשר יעלה עולה או זבח" (ויקרא יז, ח), העלאתה כפשוטו¹³. גם בחזון איש (זבחים סי' כ-ב סק"ז) נקט ש"על הארץ אינו בכלל במה", ואין חייבים עליה¹⁴.

גם ה"מזבח" שעליו מדבר ר' יוסי טעון הגדרה. בהמשך הסוגיה נאמר שקרן וכבש ויסוד וריבוע אינם מעכבים בבמה קטנה, ומשתמע שהגמ' הביאה זאת כאן להורות שאף ר' יוסי מודה שאיסור העלאתה נאמר גם במזבח החסר את כל אלו (שפת אמת; ליקוטי הלכות). כך מדויקת לשון הספרא (אחרי מות פרק ט, ז): "לעולם אינו חייב עד שיבנה כמין מזבח ויעלה עליו", ולא כצורתו השלמה של המזבח. מהי, אם כן, הגדרת ה"מזבח"? המיוחס לר"ח מפרש: "מזבח בנוי", וכיוצא בזה בפירוש המיוחס לר"ש (לספרא אחרי מות פרק ט, ז): "עד שיבנה כמין מזבח – בבנין", ונראה שכוונתם שהמזבח יהיה קבוע לקרקע. בחזון איש (זבחים כ-ב סק"ז) ציין לגמ' בעבודה זרה (נגב, ב): "בימוס – אבן אחת, מזבח –

12. דבר אברהם, ראה להלן הערה 21.

13. וכן נקט בפשטות בערוך לנר (יבמות ב, א), שפסוק זה מוכיח שאין איסור מעלה בחוץ בלא העלאתה, ואפילו העלה אחד וחברו נתן את האש – שניהם פטורים. אבל מלשון החינוך (מצוה קפ): "פירוש עלייה – שריפה באש" משתמע שה'העלאתה' היא השריפה גרידא, וראה להלן.

14. החזו"א מוסיף, שנדרש גובה עשרה טפחים. הדברים מחודשים, ומלשון ר"ש "על הסלע או על האבן" לא משמע כן, ראה לשון הרמב"ם (פירוש המשנה פרה ה, ח): "שהסלע הוא ההר, או אבן קבועה בארץ שדינה כדין ההר, ואבן הוא אבן המיטלטל".

15. כך גם לשון הרמב"ם (הל' בית הבחירה א, ג): "המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים". אמנם הדברים אמורים על המזבח במקדש, אבל הלכותיו המיוחדות של המזבח במקדש נפרטו בהל' בית הבחירה פרק ב, כגון קרן וכבש וכו', ואלו נלמדו מהכתובים בפרשת תרומה על המזבח במשכן. לעומת זאת ההלכות בפרק א הן אלו שנלמדו מהפסוק: "מזבח אדמה תעשה לי... ואם מזבח אבנים תעשה לי" (שמות כ, כ-א), ופירש הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע כ) שפשט פסוק זה עוסק גם בהיתר במות. ועל פי הקישור בסוגיה כאן בין היתר במות לאיסור העלאתה בחוץ יש ללמוד על גדרי הבמה האסורה מפסוק זה.

16. מכאן הוכיח במקדש דוד (סי' א, א) שמזבח שנעשה בדרך נס פסול לעבודה,

יצחק (בראשית כב,ט) ובאליהו בהר הכרמל (מלכים-א יח,לג).

כשיש חציצה בין האימורין לעצים

בסוגיה להלן (קי,א) מופיעה השלכה נוספת ממחלוקת ר' שמעון ור' יוסי, וממנה משתמע כיוון אחר בהבנת מחלוקתם. במשנה (קט,ב) נאמר: "המקריב קדשים ואימורים בחוץ חייב", כלומר, שהקריב את האימורים עם בשר הקדשים שאינו עולה למזבח. הגמ' (קי,א) מקשה על כך: "והאיכא חציצה", ועל כך תירץ ר' יוחנן: "הא מני? – ר' שמעון היא, דאמר: אפילו העלו על הסלע חייב". מהו הקשר בין חיוב המעלה על הסלע לבין החיוב כשיש חציצה?

רש"י מפרש את הקושיה: "שהבשר אינו ראוי להקטרה חוצץ בין אימורין למערכה, ודכוותיה בפנים לאו העלאה היא, דרחמנא אמר: 'על העצים אשר על האש', וקס"ד דמתניתין ר' יוסי היא, דאמר: אינו חייב עד שיעלה לראש המזבח כהקטרת פנים". מדבריו משתמע שנחלקו ר' יוסי ור"ש האם ההקטרה שנאסרה צריכה להיות כעין פנים, ולכן לדעת ר"ש חייבים על העלאה בלא מזבח, והוא הדין להעלאה שיש בה חציצה. לכאורה הדבר מנוגד לנראה מהסוגיה כאן, שהכל מודים שנדרשת הקטרה הראויה בבמה בשעת היתרה, אלא שנחלקו בהלכות במה¹⁸.

נראה שרש"י הוצרך לומר זאת על פי פירושו לקושיה, שהחציצה היא בין האימורין למערכה (וכן פירש גם הרמב"ם בפירוש המשנה: "ולא נאמר גוף הזבח חוצץ בין האמורין ובין האש"), וזהו דין בהלכות ההקטרה, ולפיכך נצרך לומר שעל פי סוגיה זו ר"ש אינו מצריך כעין "הקטרת פנים"¹⁹.

אולם במיוחס לר"ח פירש אחרת את הקושיה והתירוץ: "והאיכא חציצה... בין אימורין למזבח... ר' יוחנן אמר אע"ג דלא נגעו אמורין במזבח חייב, כר"ש דלא בעי מזבח ממש אלא גובהא בעלמא". פירושו: הקושיה היא שהבשר חוצץ בין האימורין למזבח, ונראה שהקושיה מסברה, שאם כן אין זו העלאה על המזבח, והתירוץ הוא שלפי ר"ש הבשר מהווה 'גובהא' ונמצא שאין כאן חציצה. על פי דרכו, הסוגיה שם מתאימה לנראה מהגמ' כאן²⁰.

"המעלה בחוץ" - הנחה בלבד על הבמה, או שריפה?

השלכה אפשרית נוספת למחלוקת ר"ש ור' יוסי היא לגבי הנחת האיברים על הבמה ללא שריפתם. בעל ערוך לנר (יבמות צ,ב ובש"ת בנין ציון ח"א סי' מה) חקר האם איסור העלאה בחוץ הוא בעצם ההעלאה על המזבח אף בלא שריפת הקרבן, או דווקא בשריפה. והביא ראיה לצד הראשון מדברי רש"י ביבמות (צ,ב ד"ה כגון אליהו), הכותב שבקרבנו של אליהו הנביא בהר הכרמל "איכא כרת דשחטי חוץ וכרת דהעלאה"; והרי האש ירדה משמיים, ומשמע שיש איסור אף בלא שריפה (אכן במשך חכמה ויקרא יז, נקט בפשטות שרק הנותן את האש חייב, ולא היה שם אלא איסור שחטי חוץ). לאידך גיסא נאמר במפורש בספר החינוך (מצוה קפו): "השוחט והמעלה בחוץ חייב על השחיטה וחייב על העלייה, פירוש עלייה - שריפה באש". ולבסוף הסיק בעל ערוך לנר שהדבר תלוי במחלוקת התנאים כאן (כפי שפירשה רש"י קי,א), שלפי ר' יוסי נדרשת הקטרה כעין פנים, ואין זו אלא בהעלאה באש, ואילו לפי ר"ש אין צורך בהקטרה כעין פנים, וממילא החיוב אף בלא שריפה. וחזק זאת מראיית ר"ש ממנוח, שהרי גם שם היתה העלאה בלא שריפה, לפי מה שכתבו הר"ק ועוד מפרשים ש"ומפליא לעשות" פירושו שהמלאך הוא שהוציא את האש מן הצור.

בעל 'דבר אברהם' (ח"ג סי' א אות ה בהגהה) חולק על הערוך לנר, שכן גם לדעת ר"ש מסתבר שבלא אש אין זו הקטרה כלל²¹. לפי דבריו יש לומר, שמה שלמד ר"ש ממנוח אין פירושו שמנוח עשה דבר הנחשב כהעלאה בחוץ: מנוח רק שחט בחוץ, והעלאתו נשלמה על ידי המלאך, ועל כל פנים יש ללמוד מההנחה על הצור שכך היא דרך העלאה בחוץ. ראיה לדעה זו, שגם ר"ש סובר שבעיניו אש, מהגמ' קח,ב, שמפרשת את דברי ר"ש "העלה וחזר והעלה חייב" על דברים שנחסרו מחמת העלאתו (עיין תוס' ד"ה אכל בהמה כתיב). ובגמ' קטוב, נאמר: "מה העלאה שהיא גמר עבודה אף כל שהוא גמר עבודה" (ומכאן למדו לפטור בחוץ על עבודה שאיננה גמר עבודה), ומוכח שההעלאה כוללת שריפה, שאם לא כן – אין זו גמר עבודה! ולא מסתבר שר"ש חולק בדרשה זו. ולעניין קומץ ולבונה וקטורת נאמר במשנה (קט,ב לגרסת השטמ"ק אות א) ובברייתא:

אליבא דאמת שגם בבמה אין זו העלאה, וכך מדויקת לשון רש"י כאן: "ויבן נח מזבח – אלמא אפילו במת יחיד שהיא בחוץ אינה העלאה בלא מזבח", ומשמע שהכי קאמר: אלמא אינה העלאה בפנים, ואפילו בחוץ לא (ובשטמ"ק הגיה מילת "אפילו").

20. בחזון איש (זבחים סי' כ-ב סק"ז) פירש מדיליה את הסוגיה באופן זה, והסביר כך גם על פי רש"י, שהדין שהאמורין יהיו על גבי העצים עניינו שיהיו על גבי המזבח, והמערכה היא כחלק מהמזבח.

21. והוכיח זאת מדברי רש"י בסוגיו, מהם נראה שלר"ש אין צורך בהעלאה על גבי מקום גבוה (ראה לעיל הערה 12), ונמצא, על פי סברת בעל ערוך לנר, שהנחת אימורין על גבי הקרקע בלא שריפה והעלאה כלל תחשב כמעלה בחוץ, וזה לא יתכן.

גם במקדש דוד (סי' כז,ט) נקט בפשטות שנדרשת שריפה, אלא שדן בפרטיה, האם נדרשת הצתת האור ברובו או די שתמשול בו האור.

18. עמד על כך במשנת חיים (זבחים, סי' ע), וכתב שהדבר תלוי בשני הביאורים השונים בגמ' כאן לדעת ר"ש, עיין שם.

19. אפשר שהקטרה כזו כשרה בבמה (עיין להלן קטז,ב), שנחלקו אביי ורבא האם בבמה נדרשים עצים חדשים, ואף דין זה נלמד מ"על העצים אשר על האש" במנחות כב,א), ובכל זאת משתמע מרש"י שלא בזה תלויה מחלוקתם. ונראה שרש"י לשיטתו ה"ל, שהתליה בדין במה נובעת מכך שמה שכשר בבמה – גם בפנים אם עלה לא ירד. בהעלאה שיש בה חציצה פשיטא שבפנים אם עלה לא ירד (אך ראה תוס' פז,ב ד"ה כלי שרת, המתחיל בעמ' א, ופירוש רבנו תם שם), ואם כן מדוע ר' יוסי יפטור כאן? על כרחק פטר משום שלדידיה אין זו העלאה כלל, מכיוון שאיננה כהקטרת פנים.

יתכן שרש"י סובר שאין כאן מחלוקת סוגיות, וגם לפי הסוגיה כאן ר' יוסי פוטר בהעלאה על הסלע משום שאינה דומה להקטרה בפנים, ומכל מקום הוא אומר

ר' יוסי דווקא בהעלאה על מזבח, והלכה כמותו (רמב"ם). בגמ' מבואר שהדבר תלוי בשאלה האם הבמה שמקריבים בה בזמן היתר במות היא במזבח דווקא, ונחלקו ראשונים בביאור הדבר: דעת רש"י, שהכלל הקובע הוא האם הקרבן מתקבל במקדש, אלא שאם היתה העלאה באופן זה בבמות – הרי היא מתקבלת בפנים לפחות בדיעבד, כדין "אם עלה לא ירד". ודעת תוס', שאמנם הקרבן צריך להיות ראוי בפנים, אבל דרך העלאה האסורה בחוץ נקבעת אך ורק על פי הלכות במה, גם אם אופן זה של העלאה אינו מתקבל בפנים כלל (עולת שלמה).

נחלקו ראשונים האם לדעת ר"ש נדרשת העלאה על גובה כלשהו (המיוחס לר"ח), או שגם המקטיר על הארץ חייב (משמע ברש"י). בהגדרת ה"מזבח" לדעת ר' יוסי כתבו המפרשים שאינו זקוק לקרן וכבש ויסוד כמזבח המקדש, אלא שיהיה בניין מכמה אבנים הקבועות לקרקע. מרש"י נראה שעיקר המושג "מזבח" הוא שייעשה לשם הקרבת קרבנות. בתוספתא הוזכר שההקטרה תהיה על מערכת עצים.

בגמ' (ק"א) הוזכרה השלכה נוספת ממחלוקת התנאים כשיש חציצה בין האימורין למערכה. במיוחס לר"ח פירש זאת באופן שנגזר ישירות ממחלוקתם כאן, ומרש"י נראה שזוהי הרחבה של המחלוקת, האם ההקטרה צריכה להיות דומה למקדש. יש אומרים שלדעת ר"ש ההעלאה שנאסרה היא אפילו כשלא שרף כלל את הקרבן (ערוך לנר), ויש חולקים (דבר אברהם), וכמה ראיות לדבריהם.

"המקטיר... בחוץ", וכן במים ויין "המנסך" (ברייתא קט, ב ומשנה קי, ב). וכן לשון רש"י על התורה (ויקרא יז, ח): "אשר יעלה עולה – לחייב על המקטיר אברים בחוץ", ורס"ג שם אף תרגם "יעלה" – "ישרוף"²².

פסק ההלכה

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות יט, א) פוסק כר' יוסי: "אין המעלה בחוץ חייב עד שיעלה לראש המזבח שיעשה בחוץ, אבל אם העלה על הסלע או על האבן פטור, שאין קרוי קרבן אלא על המזבח ואף על פי שהוא בחוץ, שנאמר 'ויבן נח מזבח'". טעמו של דבר, שהלכה כר' יוסי נגד ר"ש (ערוכין מז, ב)²³.

יש קושי מסוים על פסק זה מן הסוגיה להלן (ק"א), שר' יוחנן מעמיד את המשנה שם כדעת ר"ש, ולכאורה לדבריו הרי זו "מחלוקת ואחר כך סתם" כשיטת ר"ש. ואמנם רב ושמואל פירשו את המשנה אחרת, אבל בעלמא הלכה כר' יוחנן לגביהם! אלא שהרמב"ם לשיטתו, שפסק גם שם כדעת רב (הל' מעשה הקרבנות יט, ה), והטעמים לכך יתבאר להלן מערכה רפט.

ראיה נוספת לפסק כר' יוסי מסתם משנה להלן קי, ב: "ומה בין במת יחיד לבמת ציבור? ... ומחיצה לדמים", כלומר, שבבמת יחיד אין חוט הסיקרא המבדיל בין חלקי המזבח (רש"י), ומשתמע שעל כל פנים נדרש מזבח (ליקוטי הלכות).

סיכום

לדעת ר"ש המעלה בחוץ חייב אפילו בלא מזבח, ולדעת

מערכה רפז. צירוף חלקי הקרבן לשיעור כזית בהעלאה בחוץ (קט, א-ב)

בחוץ חייב". ניתן להבין שכוונת המשנה לכזית מן העולה או מן האימורין, אולם הגמ' אומרת על כך: "עולה ואימוריה אין, שלמים ואימוריהן לא. תנינא להא דתנו רבנן: עולה ואימוריה מצטרפין לכזית להעלותן בחוץ, ולחייב עליהן משום פיגול נותר וטמא". משתמע מהגמ' שגם משנתנו עוסקת בצירוף, שהמעלה כזית שחציו מן העולה וחציו מן האימורים חייב, וכך פירש רש"י במשנה. אם כי, אפשר שהמשנה אינה עוסקת בצירוף כלל (וקצת משמע כן ברמב"ם בפירושו המשנה, שלא כתב שהמשנה עוסקת בצירוף העולה והאימורים), וה"תנינא" הוא רק על נקודה זו שיש חיוב על בשר העולה ועל אימורים ולא על בשר

המעלה קרבן מחוץ לעזרה אינו חייב אלא אם כן העלה דבר הראוי להקטרה בשיעור כזית. הסוגיה עוסקת בשאלה, האם חלקים שונים מן הקרבן – בשרו, חלבו ונסכיו – מצטרפים לשיעור זה. שאלה אחרת נדונה במפרשים בעקבות הסוגיה: האם המעלה כזית משני קרבנות שונים (שתי עולות, או עולה ושלמים) אף הוא מתחייב, או שנדרש כזית מקרבן אחד.

המשנה וסוגיית הגמרא

במשנתנו נאמר: "המעלה כזית מן העולה ומן האימורין"¹

¹ יוסי נמוקו עמו".

1. כך נדפס לפנינו בגמרא ובמשניות, וכן גרסת המיוחס לרבנו חננאל. גרסת רש"י: "ומאימוריה", וכן בשטמ"ק אות א, וכך העתיק הראב"ד (הל' מעשה הקרבנות יט, יא), וראה להלן הערה 11.

22. נראה שדימה זאת לביטוי "להעלות באש" (עייני עמוס ד, ז), ויש להעיר על הקשר בין לשון הסקה לבין העלאה בארמית ששורשה 'אסק'. לאידך גיסא מצאנו בפרשת עקידת יצחק, שרש"י (בראשית כב, ב) מפרש "העלהו שם לעולה" שציוהו להעלותו ולא לשחטו, על פי בראשית רבה נו, ח.

23. הרי" קורקוס, על פי גרסתו הנ"ל הערה 1: "ר' ישמעאל", הזכיר את הכלל "ר'